

ДЕРЖАВНЕ РЕГУЛЮВАННЯ РИНКУ ПРАЦІ ТА ЗАЙНЯТОСТІ НАСЕЛЕННЯ: ТЕОРЕТИЧНИЙ АСПЕКТ

Узагальнено теоретичні підходи до проблеми впливу держави на ринок праці, визначено мету, завдання, об'єкт, принципи, методи, механізми державного регулювання ринку праці в умовах глобалізації та адаптації України до світового економічного простору.

Theoretical approaches are generalized to the problem of influencing of the state to the market of labor, a purpose, task, object, principles, methods, is definite, mechanisms of the state adjusting of labour-market in the conditions of globalization and adaptation of Ukraine to outer economic space.

Ключові слова: ринок праці, зайнятість населення, державне регулювання ринку праці, глобалізація економіки.

Проблемам державного регулювання і, зокрема, ринку праці приділяється значна увага, в тому числі: аналізу сутності, формам (активним, пасивним), функціям державного регулювання з точки зору практики до вирішення цих питань [2; 3; 5–7].

Так, згідно із сучасною методологією, державне управління суспільством представляє собою вироблення та здійснення дії щодо цілеспрямованого свідомого впливу держави на суспільну систему загалом та її окремі ланки [5].

Регулювання означає вносити порядок у певну діяльність, налагоджувати правильну взаємодію частин системи. Так, державне регулювання економіки, як вважають Л. Дідківська, Л. Головка – це вплив держави на соціально-економічний розвиток країни [3].

В економічній енциклопедії йдеться, що “втручання держави в регулювання купівлі-продажу робочої сили та її раціонального використання зумовлено неспроможністю ринкової економічної системи забезпечити виробництво робочої сили необхідної якості, а також воно покликано зменшити зростання безробіття й забезпечити значну частину безробітних засобами до існування [4].

Так, Т. Боярчук особливу увагу акцентує на захисті найманої праці, який включає можливості зайнятості, перекваліфікацію, реалізацію своїх професійних умінь і професійного зростання, відтворення професійних навичок, отримання заробітку, забезпечення безпеки і охорони праці. Для забезпечення такого захисту держава передусім повинна в законодавчому порядку встановити основні соціальні гарантії, механізм їхньої реалізації та функції надання соціальної підтримки [1].

Можна погодитися з думкою В. Васильченко щодо того, що “державне регулювання ринку праці й зайнятості” є ваговою частиною державного регулювання економічними і соціальними процесами [2].

Мета даної роботи – узагальнити теоретичні підходи до проблеми впливу держави на ринок праці, виявити, дати характеристику, сформулювати та визначити мету, задачі, об'єкт, принципи, методи, механізми державного регулювання ринку праці в умовах глобалізації та адаптації України до світового економічного простору.

Узагальнюючи наявні трактування державного регулювання ринку праці, можна зробити висновок, що державне регулювання ринку праці – цілеспрямовані дії держави і її владних структур на таке: забезпечення максимальної зайнятості населення відповідного рівня розвитку продуктивних сил; усунення і попередження в попиті та пропозиції робочої сили; узгодження трудових відносин; забезпечення прав і свобод людини, в т. ч. соціальне забезпечення, соціальний захист, надання інших соціальних благ на створення умов для підвищення якісного складу людського потенціалу, високого рівня і якості життя населення.

На нашу думку, основною метою державного регулювання ринку праці є створення відповідних умов для забезпечення максимально можливої рівноваги між попитом і пропозицією робочої сили; оптимальної величини заробітної плати при даному рівні розвитку економіки; забезпечення соціального захисту працівників і прав людини; сприятливих умов для відтворення конкурентноздатного людського капіталу з урахуванням міжнародного розподілу праці та вимог Світової Організації Торгівлі (СОТ).

Виходячи з сутності державного регулювання, можна зазначити основні характеристики, що державне регулювання ринку праці:

- є складною динамічною системою;
- є важливою сферою регулювання соціально-економічних і трудових відносин;
- носить конкретний характер;
- охоплює всі складові ринку праці: формування, розподіл, використання, зайнятість, соціальне забезпечення, соціальний захист, підготовку та перепідготовку робочої сили;
- орієнтовано на додержання об'єктивних законів і закономірностей розвитку суспільства;
- базується на реалізації законів і нормативних актів держави;

- здійснюється спеціальними органами державного регулювання;
- взаємоузгоджує інтереси різних економічних суб'єктів соціальних груп і суспільства в цілому;
- адаптується до умов глобалізації і відкритості економіки.

Важливе значення для дослідження державного регулювання ринку праці має обґрунтування суб'єкта і об'єкта регулювання. Згідно з теорією управління, до суб'єктів управління відносяться соціуми – народ. Відповідно до Конституції України – це громадяни (народ), які є первинними суб'єктами управління, а створені ними установи, організації, інститути (вторинні суб'єкти) спрямовують свою діяльність на забезпечення та вдосконалення усіх сфер життєдіяльності людини. Тобто, громадяни (групи людей), як суб'єкти управління є носіями певних інтересів і потреб, на яких ґрунтується їхня спільна діяльність. Тобто, суб'єктами регулювання ринку праці є державні установи, організації та посадові особи, які формують державну політику, здійснюють цілеспрямований регулювальний вплив на соціальні процеси у сфері ринку праці та трудових відносин, відповідно до делегованих їм народом повноважень. Схематично суб'єкти державного регулювання ринку праці і соціальної політики наведено на рис. 1.

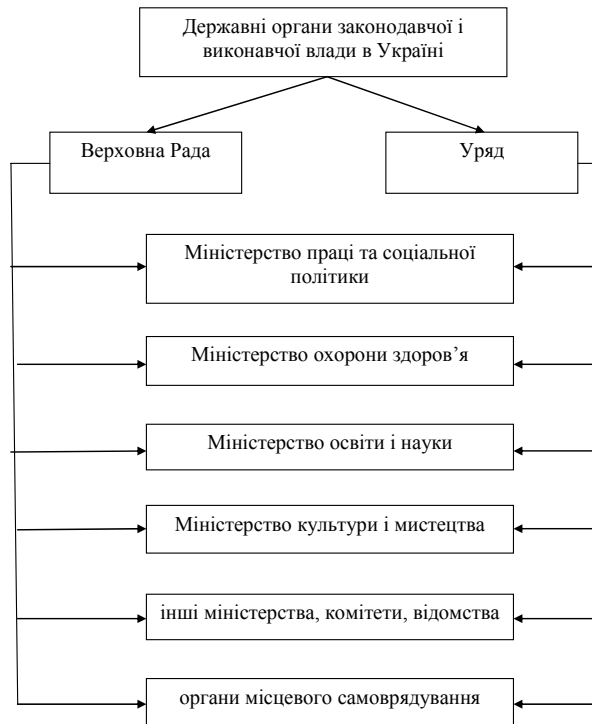

Рис 1. Суб'єкти державного регулювання ринку праці та соціальної політики в Україні

Об'єктами державного регулювання ринку праці є процеси і умови функціонування та відтворення робочої сили, зайнятості населення, на які спрямовано організаційну, координаційну та стимулювальну діяльність відповідних суб'єктів державних владних структур.

Схематично об'єкти державного регулювання ринку праці можна представити в такому вигляді (рис. 2).

Тобто, об'єктами державного управління ринку праці є соціально-трудова відносина між працівником і роботодавцем; узгодження протиріч на ринку праці; узгодження попиту і пропозиції робочої сили; соціальний захист і соціальна підтримка населення; забезпечення зайнятості; створення умов для скорочення залучення безробітних до суспільного виробництва.

Кожна з наведених сукупностей об'єктів державного регулювання ринку праці має свої особливості залежно від яких державні владні структури – суб'єкти управління (регулювання) формують стратегію і тактику діяльності, виходячи із конкретних принципів і необхідності державного втручання. Важливе значення для ефективного втручання держави в регулювання окремих соціально-економічних процесів, у т. ч. і на ринку праці, має додержання відповідних принципів державного регулювання.

Рис. 2. Об'єкти державного регулювання ринку праці

Під принципами управління розуміють керівні правила, основні положення, норми поведінки, що відображають найбільш стійкі риси законів і закономірностей управління, яких необхідно дотримуватися в управлінській діяльності.

До загальних принципів регуляторної політики держави на ринку праці можна віднести такі:

- верховенство права і закону;
- забезпечення гарантій і свобод громадян, високий рівень захищеності особистості;
- соціальний захист і соціальне забезпечення працівників і громадян;
- мінімізація державного втручання.

Формування системи принципів регулювання ринку праці повинно ґрунтуватися на загальних основних принципах державної регуляторної політики, оскільки саме регуляторними актами впроваджується в життя найбільш важливі рішення щодо регулювання ринку праці та забезпечення зайнятості населення.

Наведені групи принципів державного регулювання ринку праці відповідають змістовній спрямованості визначень і свідчать про переважну направленість їх на вирішення найважливішого завдання – досягнення та підтримка соціально-економічної рівноваги в суспільстві. Ці завдання обумовлені специфікою сфери ринку праці, яка включає соціально-трудова, соціально-економічні відносини та пов'язані з ними проблеми, що виникають в умовах розвитку економіки, глобалізації (безробіття, соціальна незахищеність, інфляція та інші) і потребують вирішення чи попередження.

Виходячи з цього, основними задачами державного регулювання ринку праці є таке:

- створення економічних передумов завданнями населення на основі розробки і реалізації економічної політики, спрямованої на розвиток нових і збереження наявних ефективних робочих місць;
- сприяння реалізації права на працю і одержання трудового доходу;
- виявлення та розв'язання протиріч ринку праці;
- сприяння подоланню дисбалансу між попитом і пропозицією робочої сили;
- проведення реалістичної політики у галузі підвищення зайнятості населення, соціального захисту, соціальної підтримки і соціального забезпечення;
- використання економічних регуляторів розширення попиту на робочу силу і тісним поєднанням із загальноекономічною політикою розвитку економіки (інвестиціями, кредитно-фінансовою системою, податковою, бюджетною, зовнішньоекономічною діяльністю);
- створення умов для розширення попиту на висококваліфікованих працівників (із забезпеченням

престижної заробітної плати) у пріоритетних галузях економіки;

- надання соціальних послуг населенню і роботодавцям;
- організація профорієнтаційної роботи;
- створення державної системи моніторингу і прогнозування потреб економіки (залежно від ситуаційних моделей економічного розвитку) в професійно-кваліфікаційному складі робочої сили;
- створення умов для забезпечення посиленої участі соціально вразливих верств населення в суспільному виробництві;
- сприяння скороченню і обмеженню неформальної зайнятості;
- сприяння адаптації ринку праці, соціально-трудова відносин до умов глобалізації та інтеграції України в світовий економічний простір.

Виходячи з наведених завдань, основні напрямки функціональних дій їх виконання в межах повноважень державних органів влади можна представити у вигляді схеми (рис. 3).

Рис. 3. Напрямок функціональних дій державного регулювання ринку праці

Формування складу та визначення змістової характеристики функцій державного регулювання ринку праці залежить від основних напрямків діяльності відповідних державних структур на досягнення взаємоузгодженості та усунення протиріч у соціально-трудова і економічних відносинах на ринку праці, у тому числі: між попитом і пропозицією робочої сили; забезпечення зайнятості; соціального захисту населення; соціальної підтримки соціально вразливих верств населення; профорієнтація; підготовка та перепідготовка кадрів та ін.

Державні механізми регулювання ринку праці – це спосіб розв’язання суперечностей у сфері ринку праці (охоплює широкий спектр різноманітних соціальних і економічних проблем), які базуються на основоположних принципах цільової орієнтації сукупності елементів ринку праці, відповідних механізмах державного втручання в економічні і соціальні процеси, в тому числі на ринку праці за допомогою необхідних регулюючих дій влади, форми і методів регулювання, які направлені на вирішення проблем у сфері ринку праці, зайнятості населення.

Основні види державного регулювання ринку праці наведено на рис. 4.

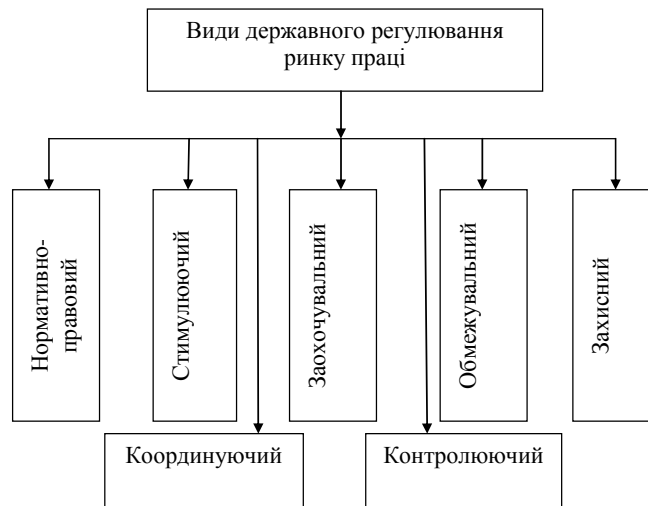

Рис. 4. Види державного регулювання ринку праці

Державне регулювання ринку праці передбачає використання всього спектру сукупності як традиційних, так і специфічних методів, прийомів, засобів. У загальному вигляді, враховуючи особливості і специфіку методів для розробки, прийняття і реалізації регуляторних дій держави в сфері ринку праці, вони об'єднані в такі групи, як наведено на рис. 5.

Рис. 5. Основні групи методів, які використовуються в державному регулюванні ринку праці.

Наведені групи методів, що використовуються в державному регулюванні ринку праці, мають прямий або опосередкований вплив.

Ефективність дій державних механізмів на ринок праці та зайнятість населення значно залежить від того, наскільки на державному рівні будуть враховані умови і вимоги глобалізації економіки і наддержавних організаційних утворень до формування державної соціальної політики при ослабленій ролі національної держави.

Результати проведеного дослідження дають змогу зробити такі теоретичні узагальнення, висновки та сформулювати пропозиції:

– до системи державного регулювання ринку праці необхідно застосовувати комплексний методологічний підхід, який включає: визначення попиту державного регулювання ринку праці; розкриття його основних характеристик; визначення суб'єктів, об'єктів, принципів, завдань, видів, методів державного регулювання ринку праці;

– у сучасних умовах є необхідним усунення надмірної лібералізації економіки України за рахунок захисту вітчизняного товаровиробника, концентрації ресурсів і державного управління економікою на пріоритетних для держави галузях, жорсткого контролю недержавної фінансової та банківської сфери; контролю зовнішньої торгівлі продукції підприємств, підпорядкованих державі з метою зміцнення національно-орієнтованої економіки;

– ефективність державних механізмів регулювання ринку праці значною мірою буде визначатися тим, наскільки на державному рівні будуть враховані типові загальноєвропейські орієнтири соціально-економічної політики наддержавних організаційних утворень при ослабленні впливу на ці процеси національної держави.

Література:

1. Боярчук Т. Сутність нової парадигми соціального захисту в системі державної політики України / Т. Боярчук // Регіональні аспекти розвитку і розміщення продуктивних сил України : зб. наук. пр. кафедри управління трудовими

ресурсами і розміщення продуктивних сил ТАНГ. – Тернопіль : Економічна думка, 2004. – Вип. 9. – С. 290–293.

2. Васильченко В. С. Державне регулювання зайнятості : [навч. посіб.] / В. С. Васильченко. – К. : КНЕУ, 2003. – 252 с.

3. Дідківська Л. І. Державне регулювання економіки : [навч. посіб.] / Л. І. Дідківська, Л. С. Головка. – К. : Знання Прес, 2000. – 209 с.

4. Економічна енциклопедія. – К. : ВЦ. – “Академія”, 2001. – Т. 1. – 863 с.

5. Одінцова Г. С. Теорія та історія державного управління : [навч. посіб.] / [Г. С. Одінцова, В. Б. Дзюндзюк, Н. М. Мельтюхова та ін.]. – К. : ВД “Професіонал”, 2008. – 288 с.

6. Петнеха В. М. Ринок праці : [навч. посіб.] / В. М. Петнеха. – К. : КНЕУ 1999. – 288 с.

7. Шевченко Л. С. Ринок праці: сучасний економіко-теоретичний аналіз : [монографія] / Л. С. Шевченко. – Х. : Видавець ФО-П Вапнярчук Н.М., 2007. – 336 с.

Надійшла до редколегії 26.06.2009 р.